

Het mysterie van het Huis te Velde bij Bantega

Het avontuurlijkste dorp van Fryslân is Bantega bepaald niet, maar er valt daar iets te beleven wat verder ongekend is in onze contreien. De sporen van een buiten van flinke omvang. Sporen die duidelijker zijn dan menige archeologische vindplaats en die gemakkelijker tot de verbeelding spreken. Maar het is lastig om het Huis te Velde van Bantega helemaal voor ogen te krijgen.

Polder De Kool bij Bantega, een exoot in een verkaveld land.
Foto: LC/Paul Janssen

Fryslân ligt tussen Moddergat en Slikkenburg. Die plaatsnamen roepen beelden op die mij al lang geleden naar die verre oorden deden trekken. Voor Moddergat ligt het slikkige wad; dat klopt dus wel. Bij Slikkenburg valt het wel mee, noord-oostelijk ligt het onland van de Rottige Meenthe en noordwestelijk de Echterepolder, die sinds de landwinning van de Noordoostpolder verdroogde.

De recente diepontwatering heeft het nog verergerd. Het ooit sompige veenland is nu o zo droog. In die polder liggen wat buurtjes waarvan Bantega, een buurt met kerk en school, na de oorlog de status van dorp kreeg. In Bantega had ik nooit wat te zoeken.

Toen ik een half jaar geleden in de Schotanusatlas uit 1718 iets over Oosterzee op de kaart van de grietenij Lemsterland aan het opzoeken was, viel me op dat vrijwel het hele gebied ten zuiden van dit dorp tot de Zui-

derzee woest en ledig was. Zo luiden de beschrijvingen uit vroeger eeuwen ook. In het noorden liggen langs de zuidoever van het Tjeukemeer de streken van Oosterzee en Echten en in het zuiden de nieuwe Zuiderzeedijk. Daartussen liggen het nagenoeg lege Oostzingerland of het Oosterzeesveld en het Echterneld.

Vrijwel leeg, want op de kaart is in de benedenhoek, vrij dicht bij de genoemde nieuwe dijk een duidelijk en vrij groot rechthoekig kader aangegeven

met de mededeling 'it Huis te Velde', een ontginning in de vorm van een buiten in strenge renaissancevormen. Op een van de kruisingen is een 'mini-rotonde' aangegeven, waarbij waarschijnlijk het buitenhuis stond. Dat staat weer niet aangegeven. Aan de zuidoostelijke rand is een rechthoekje afgebeeld, vermoedelijk het huis van de kooiker van de 'Vogelkooi' die in het zuidoostelijk perk is getekend.

Het gebied bestaat verder uit streng uitgelijnde singels van het tuin- of parkgebied, dat vrij zeker ingevuld is geweest met moestuinen en boomgaarden. Pas aan het einde van die eeuw kan ik er een mededeling over vinden. In 1788 schrijft Simon Stijl in zijn Tegenwoordige Staat van Friesland: „Men ziet hier op de kaart eenen heerlyken aanleg van grote uitgestrektheid, met naame 'Het Huis te Velde'; doch dezelve bestaat maar alleen uit eenige beplante Laanen, en dient voorts tot eene Vogelkooy.”

Nu verbindt de Middenlaan het gebied met Bantega in het noorden en de wegen bij de Grietenijdijk in het zuiden, maar in de achttiende eeuw kon het buiten maar lastig bereikt worden. Een omweg over de Echterdijk was mogelijk, maar niet comfortabel; het laatste stukje moest door het drassige land. Ze gingen waarschijnlijk over het water. Over de Zuiderzee en dan door een zijslot van de Tjonger of over het Tjeukemeer, naar het oosten door de Pier Christiaansloot en de Tjonger. Het laatste stukje kon door de deels nog bestaande Koosloot.

Er rezen allemaal vragen. Ik had wel degelijk iets in Bantega te zoeken, want het bleek dat in de recente atlas van de Topografische Dienst het gebied van het Huis te Velde nog helemaal is te herkennen. Bantega bleek wegens dorpsvernieuwing opgebroken en eigenlijk kon ik er met de auto niet langs, maar ik had geen zin om over Schoterzijl om te rijden. De spanning steeg toen ik over de Middenlaan het dorp weer uitdraaide. Ja hoor, daar lag het weidse en groene, volstrekt eigenzinnige landschap van het Huis te Velde voor me. Het ligt er nog zoals Simon Stijl het meer dan twee eeuwen geleden heeft beschre-

ven: een heerlijke aanleg van grote uitgestrektheid met nog steeds de beplante lanen. Ik wande me even in een vlak stukje Engels parkland-schap.

Terwijl Gieterse verveners gedurende de negentiende eeuw in de polder hebben huisgehouden en het landschap waarschijnlijk wel vaker op de schop is genomen, ligt het landschappelijke cultuurmonument er nog steeds als een onaantastbaar fris element in de droge polder. Een wonder

van landschapscultuur, omgeven door wat ruige gebiedjes, beheerd door It Fryske Gea.

Wie heeft in de late zeventiende eeuw al die moeite genomen om het buiten aan te leggen? Wie ging steeds de lange (water)weg om bij zijn Huis te Velde te komen? Ik heb het in publicaties en bronnen (nog) niet kunnen vinden. De geschiedenis is een mysterie. De bouwheer moet een welgesteld man zijn geweest, een grootgrondbezitter.

Het ligt in de reden dat het de grietman van Lemsterland was. Wie anders had in deze godverlaten hoek iets te zoeken? Het moet wel een telg uit het geslacht Andringa (de Kempenaer) geweest zijn. De Andringa's waren de machthebbers van Lemsterland. Zij hadden het vermogen, in beide betekenissen, om het Huis te Velde te stichten en te onderhouden.

Het buiten heeft kunnen overleven omdat het als weiland in gebruik bleef en de boeren kennelijk geen behoefte hadden om de structuur te veranderen. Precies in het midden staan nu twee boerderijen tegenover elkaar waarvan de oostelijke, de grootste, de Koaiplaats heet.

Het is het stee waar boer, bestuurder en dichter Cees Jongma (1921-1996) woonde en werkte. Jongma was in de eerste plaats boer, maar wilde

wat hij beleefde ook aan het papier toevertrouwen. Er is in zijn verzen geen rechtstreekse verwijzing naar Koaiplaats of Huis te Velde te vinden, maar wel deze zomerse impressie van het in singels besloten land uit de bundel 'Under it ûlebuord' (1949):

Waerme Simmerjoun

*Ik wit, ik stean fuort êfter ús kante stjelp,
mar bêdtiid sil men my wol om 'e nocht biroppe.
De tichte singels hawwe sûnder help
my yn in eigen lytse wrâld bistoppe.*

*In eigen wrâld fan greiden, wyljend gês,
giel fan hynstebloemen en read fan klavers.
Der is in hege wâl, in brede feart, oerdwers
êfter de seizeheal brimsjeije ús hynders, tûke dra-
vers.*

*Myn klean haw 'k earne ûnder 't wylgeblêd,
Faeks dat de baerch mei myn himd de pleats om-
skarrelt
En ik sjenear my foar myn skamteleazens net,
spring linich fan de wâl, myn spegelbyld oan bar-
rels.*

(Frij nei Ab. Visser)

Het blijft voorlopig een mysterie waarom daar in die afgelegen sumpen een buiten is gesticht. Voor decorum en representatie kan het niet zijn gedaan, daarvoor lag het te ver van de beschaafde wereld verwijderd. Als ontginningsexperiment ligt het ook te geïsoleerd. Maar het heerlijke spoor ligt er na drie eeuwen nog heel herkenbaar bij. Een exoot in ons verkavelde land.

PETER KARSTKAREL